

Германюк Ірина Володимирівна,

науковий співробітник, судовий експерт, Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України; бульвар Л. Українки, 26, офіс 501, +38 044 2211245, м. Київ, 01133; e-mail: info@intellect.org.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7401-9359>

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМАТИКА СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО

Анотація. Розвиток держави забезпечується нормальним функціонування економіки, яка в свою чергу залежить від діючого механізму захисту прав та інтересів кредиторів, інвесторів. Одним з інструментів такого механізму є інститут банкрутства.

Гостре питання сьогодення, стосовно захисту інтересів кредиторів, інвесторів та боржників, актуально як в Україні так і в світі. Прийнятий Кодекс України з процедур банкрутства повинен сприяти підвищенню ефективності процедури банкрутства в Україні, наблизити її до світових стандартів та забезпечити належний рівень захищеності прав кредиторів та боржників. Новелою, запровадженою Кодексом з процедур банкрутства, стала можливість визнавати банкрутами фізичних осіб, що не є підприємцями.

Тому розглянута актуальність та проблематика застосування судово-економічної експертизи як одного із джерел доказів у злочинах у сфері господарської діяльності, а саме: при вирішенні питань у справах про банкрутство щодо аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, ознак дій з доведення до банкрутства, ознак дій з приховування банкрутства, а також у справах про банкрутство фізичних осіб, що не є підприємцями.

Ключові слова: банкрутство, судова експертиза, фізична особа, неплатоспроможність, боржник, фіктивне банкрутство, приховування банкрутства, доведення до банкрутства.

Germanyuk Irina Volodimirivna,

researcher, forensic expert, Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, L. Ukrainian Boulevard, 26, office 501, Kyiv, 01133; tel.: +38 044 221145, e-mail: info@intellect.org.ua, <https://orcid.org/0000-0002-7401-9359>

RELEVANCE AND PROBLEMS OF FORENSIC AND ECONOMIC EXAMINATION IN BANKRUPTCY CASES

Abstract. The development of the state is ensured by the normal functioning of the economy, which in turn depends on the existing mechanism for protecting the rights and

interests of creditors and investors. One of the tools of such a mechanism is the institution of bankruptcy.

Today's acute issue of protecting the interests of creditors, investors and debtors is relevant both in Ukraine and in the world. The adopted Bankruptcy Code of Ukraine should help increase the efficiency of the bankruptcy procedure in Ukraine, bring it closer to world standards and ensure an adequate level of protection of the rights of creditors and debtors. The novelty introduced by the Bankruptcy Procedure Code was the possibility of declaring bankrupt individuals who are not entrepreneurs.

Therefore, the relevance and problems of forensic economic examination as one of the sources of evidence in crimes in the field of economic activity, namely: in resolving issues in bankruptcy cases to analyze the financial and economic condition of economic entities, the presence of signs of fictitious bankruptcy, signs actions to bring to bankruptcy, signs of actions to conceal bankruptcy, as well as in cases of bankruptcy of individuals who are not entrepreneurs.

Key words: bankruptcy, forensic examination, individual, insolvency, debtor, fictitious bankruptcy, concealment of bankruptcy, bringing to bankruptcy.

Постановка проблеми. Наявна судова практика показала, що висновки судових експертиз активно використовуються судами у справах про банкрутство.

Євроінтеграційний вектор розвитку України здійснюється шляхом реформування законодавства України, триває робота щодо імплементації західноєвропейських норм та принципів у чинне законодавство. Однією зі сфер законодавства, що реформується, є інститут банкрутства. З 21.10.2019 набрав чинності Кодекс України з процедур банкрутства. Його прийняття повинно сприяти підвищенню ефективності процедури банкрутства в Україні, наблизити її до світових стандартів та забезпечити належний рівень захищеності прав кредиторів та боржників. Також Кодексом запроваджено процедуру банкрутства фізичної особи, що не є підприємцем, якої донедавна в Україну не існувала.

На сьогодні, якісне розслідування справ щодо економічної злочинності потребує допомоги відповідних фахівців, експертів-економістів. В судовій

практиці виникає чимало питань, що потребують спеціальних знань, пов'язаних з аналізом фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, з наявності ознак фіктивного банкрутства, ознак дій з доведення до банкрутства, ознак дій з приховування банкрутства у справах про банкрутство.

Тому актуальним є застосування судово-економічної експертизи як одного із джерел доказів у злочинах у сфері господарської діяльності.

Аналіз дослідження і публікацій. Над проблемами дослідження судовою економічною експертизою питань у сфері банкрутства працювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені та експерти : Бондарь М.Е., Горлачук О.А., Кривцова Т.О., Паєнтко Т.В., Пиріг І.В., Слободян Я.І., Чеберяк П.П., Алферов В. Н., Белякова Є. Г., Григорьєва Н. В., Євдокіменко С. В., Єрмолаєва М. А., Мельникова О. В., Мещеряков В. О., Понікаров В. Д., Росинська О. Р., Сидорчук В. М., Соколова Н. В., Столяренко О. М. та інші.

Мета статті – є розкриття актуальності та проблематики застосування

судово-економічної експертизи при вирішенні питань щодо аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, ознак дій з доведення до банкрутства, ознак дій з приховування банкрутства у справах про банкрутство, а також у справах про банкрутство фізичних осіб, що не є підприємцями.

Виклад основного матеріалу. Негативні тенденції притаманні сучасним умовам господарювання пов'язані з ростом кількості злочинів економічного характеру. Розкрити їх доволі складно без здійснення економічної експертизи, яку вважають важливим інструментом економіки будь-якого суспільства [1, с.151].

Однією з умов нормального функціонування економіки є розвиток підприємницької діяльності, та відповідно її захист.

Згідно ст.6 Господарського кодексу України [2], господарська діяльність здійснюється відповідно до загальних принципів господарювання, що розповсюджується на всіх учасники від-

носин у сфері господарювання. Одним з принципів є забезпечення економічної багатоманітності та рівний захист державою усіх суб'єктів господарювання.

Підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2, ст. 42].

Враховуючи економічну, політичну ситуацію в країні, макроекономічні фактори, конкуренцію, обмеженість інвестиційних ресурсів, у суб'єкта господарювання може погіршитися стан фінансово-господарської діяльності та підприємство, як наслідок, може отримати збитки за результатами своєї діяльності.

Згідно із статистичними даними, питома вага підприємств, які отримали збиток, у загальній кількості підприємств, за видами економічної діяльності у розрізі регіонів за 2014–2020 роки [3] наведена у таблиці 1

Таблиця 1

Аналіз питомої ваги підприємств, які отримали збиток, у загальній кількості підприємств, за видами економічної діяльності у розрізі регіонів за 2014–2020 роки (%)

Регіони	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Україна	33,7	26,3	26,6	27,2	25,7	26,0	28,6
Вінницька область	28,9	22,4	20,8	22,7	22,2	23,8	26,4
Волинська область	33,5	25,5	25,9	27,3	24,2	24,5	26,7
Дніпропетровська область	34,3	25,8	26,6	26,9	25,0	24,3	25,9
Донецька область	36,6	26,5	24,0	23,3	21,9	22,0	22,9
Житомирська область	35,4	27,0	27,8	28,8	25,8	27,9	29,3
Закарпатська область	26,2	20,8	22,0	23,9	22,1	23,1	25,8
Запорізька область	31,8	22,7	22,7	22,4	23,0	23,5	25,0
Івано – Франківська область	26,2	19,6	21,1	21,1	18,6	20,4	22,9

Київська область	32,7	25,7	23,6	24,6	22,0	23,2	26,2
Кіровоградська область	22,2	16,3	16,5	19,4	18,3	19,1	22,7
Луганська область	31,9	23,9	20,5	21,1	21,7	21,9	21,1
Львівська область	34,0	25,5	26,3	27,9	26,3	26,7	29,9
Миколаївська область	26,9	20,2	20,0	21,8	21,3	21,0	24,3
Одеська область	30,8	24,4	23,9	24,4	23,8	26,6	32,4
Полтавська область	29,0	23,4	23,6	25,1	23,3	24,3	24,2
Рівненська область	34,6	28,2	28,5	30,2	28,4	28,7	28,0
Сумська область	32,6	26,1	25,7	27,3	26,5	27,7	27,8
Тернопільська область	28,7	22,3	23,3	23,0	23,2	25,4	26,8
Харківська область	35,3	27,7	29,6	30,0	27,8	28,1	29,0
Херсонська область	30,7	22,3	22,9	23,3	23,7	22,3	22,0
Хмельницька область	30,5	22,6	23,5	23,3	22,6	24,0	24,7
Черкаська область	27,6	20,7	19,7	22,3	21,1	22,5	25,0
Чернівецька область	35,0	28,4	30,7	30,1	30,1	30,5	30,1
Чернігівська область	31,0	24,8	25,1	26,4	26,1	26,1	27,6
м. Київ	39,8	32,6	33,9	33,4	31,3	30,1	34,0

Джерело: за даними [10].

Згідно статистичних даних [4], частка збиткових підприємств за січень–березень 2021 р. становила 27,8%.

Це може свідчити про великий відсоток підприємств з незадовільним фінансовим станом та зменшенням платоспроможності та, відповідно, високу ймовірність банкрутства.

Неспроможність підприємства у майбутньому відновити платоспроможність та фінансову стабільність внаслідок реальних втрат активів та недостатності ресурсів може призвести до банкрутства.

Причини банкрутства підприємств можна поділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. Зовнішні – об'єктивні по відношенню до підприємства-банкрута, їх дуже важко врахувати. Внутрішні – суб'єктивні, безпосередньо залежать від форм, методів та організації роботи на самому підприємстві. Настання банкрутства є результатом впливу всіх чинників [5 с.47].

Проте, є таке явище як умисні, з корисливих мотивів, дії, вчинені громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, нанесення економічного збитку в особистих інтересах або інтересах інших осіб. Такі явища є суспільно небезпечними діями, що завдають матеріальної шкоди державі чи кредиторю.

З економічної точки зору банкрутство є неспроможністю суб'єкта продовжувати свою підприємницьку діяльність внаслідок її економічної нерентабельності, безприбутковості. Тобто, суб'єкт підприємництва має стільки боргів перед кредиторами і зобов'язань перед бюджетом, що коли їхні вимоги будуть пред'явлені у визначені для цього строки, то майна суб'єкта – активів у ліквідній формі – не вистачить для їх задоволення [6, с. 346].

Тобто, реальне банкрутство суб'єкта господарювання виникає в результаті неефективної, ризикової діяльності або внаслідок нестабільної, складної макроекономічної ситуації, що призводить до збитковості підприємства та неможливості у подальшому відновити платоспроможність внаслідок втрат активів та, як наслідок, неможливість здійснювати господарську діяльність.

Згідно з Кодексом України з процедур банкрутства, банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [7, ст.1].

Неплатоспроможність – неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом [7, ст.1].

Фіктивним банкрутством визнається завідомо неправдива заява суб'єкта підприємництва до суду про нездатність виконати зобов'язання перед кредиторами та державою. Встановивши факт фіктивного банкрутства, тобто фактичну платоспроможність боржника, суд відмовляє боржникові у задоволенні заяви про визнання банкрутом і застосовує санкції, передбачені законом [2, ч.2 ст.215].

Умисним банкрутством визнається стійка неплатоспроможність суб'єкта підприємництва, викликана цілеспрямованими діями власника майна або посадової особи суб'єкта підприємництва, якщо це завдало істотної матеріальної шкоди інтересам держави, суспільства або інтересам

кредиторів, що охороняються законом [2, ч.3 ст.215].

Приховування банкрутства, фіктивне банкрутство або умисне доведення до банкрутства, а також неправомірні дії у процедурах неплатоспроможності, пов'язані з розпорядженням майном боржника, що завдали істотної шкоди інтересам кредиторів та держави, тягнуть за собою кримінальну відповідальність винних осіб відповідно до закону [2, ч.4 ст.215].

Згідно статті 219 Кримінального кодексу України, карається доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином – засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору [8, с.219].

Без економічної експертизи неможливе належне функціонування не тільки судової системи, а й застосування відповідних статей кримінального кодексу, законодавчих актів, які регулюють діяльність економічних суб'єктів [1, с.151].

Аналіз загальної кількості господарських справ місцевими судами (за категоріями), зокрема справ про банкрутство, у 2018-2020 рр. наведено у таблиці 2.

Як свідчать дані таблиці 2 питома вага справ про банкрутство у загальній кількості справ, що знаходяться на розгляді місцевими господарськими судами становить 21,52% у 2020 році, 21,67% у 2019 році та 26,84 % у 2018 році. Кількість справу про банкрутство у 2020 році становило 21263 справ, що на 0,1% менше ніж у 2019 році (21284 справи).

Аналіз загальної кількості господарських справ місцевими судами (за категоріями), зокрема справ про банкрутство, у 2018-2020 рр.

Категорії справ	Знаходилося в провадженні справ							
	2018	пи-тома вага %*	2019	пи-тома вага %	2020	пи-тома вага %	Дина-міка 2019 до 2018, %	Дина-міка 2020 до 2019, %
Б	1	2	3	4	5	6	7	8
Справи наказного провадження	5 539	6,09	8 076	8,22	10 756	10,89	45,8	33,18
Справи позовного провадження, з них	85 456	93,91	90 127	91,78	88 032	89,11	5,5	-2,32
Справи про банкрутство	24 426	26,84	21 284	21,67	21 263	21,52	-12,9	-0,10
УСЬОГО	90 995	х	98 203	х	98 788	х	0,6	0,60

Джерело: складено за даними [9, 10].

Кількість закінчених проваджень у справах про банкрутство у 2018-2020 рр. наведено у таблиці 3.

Аналіз кількості закінчених проваджень у справах про банкрутство у 2018-2020 рр.

Категорії справ	Закінчено провадження у справах					Відсоток закінчених проваджень справ, %			Розглянуто із задоволенням позову (заяви)		
	2018	2019	2020	Дина-міка 2019 до 2018, %	Дина-міка 2020 до 2019, %	2018	2019	2020	2018	2019	2020
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Справи наказного провадження	5 396	7 808	10 603	44,7	35,80	72,59	96,68	98,58	3 538	6 211	8 543
Справи позовного провадження, з них:	59 048	66 768	62 524	12,6	-6,36	75,85	74,08	71,02	37 427	41 559	32 291

Справи про банкрутство	14 450	14140	13414	-2,1	-5,13	66,50	66,43	63,09	9 713	10 565	991
УСЬОГО	64 444	74 576	73 127	15,3	-1,94	75,49	75,94	74,02	40 965	47 770	40 834

Джерело: складено за даними [9, 10, 11, 12].

Як свідчать дані таблиці 3 кількість розглянутих справ про банкрутство у 2020 році становить 13414 справ (63,09% від загальної кількості, що знаходились в провадженні), що на 5,13% менше ніж у 2019 році (14140 справ). Питома вага розглянутих справ про банкрутство у загальній кількості розглянутих справ, що знаходяться на розгляді місцевими господарськими судами становить 18,34% у 2020 році, 18,96% у 2019 році та 22,42 % у 2018 році.

Визнаючи боржника банкрутом, суд має встановити його неоплатність, тобто недостатність майна для задоволення вимог кредиторів, у зв'язку з чим з'ясувати його актив і пасив та зіставити відомості щодо обох величин. Рішення суду не може ґрунтуватись лише на клопотанні комітету кредиторів [13].

В судовій практиці виникає чимало питань, пов'язаних з аналізом фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, з наявності ознак фіктивного банкрутства, ознак дій з доведення до банкрутства, ознак дій з приховування банкрутства у справах про банкрутство.

Такі питання потребують використання спеціальних знань, та відповідно актуальним є призначення та проведення судово – економічної експертизи як одного із джерел доказів у злочинах у сфері господарської діяльності, а саме: при вирішенні питань у справах про банкрутство щодо

аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, ознак дій з доведення до банкрутства, ознак дій з приховування банкрутства.

Аналіз фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства (далі – Аналіз) проводиться згідно з Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затвердженими наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26 жовтня 2010 року № 1361) (далі – Методичні рекомендації). [14, п.1].

Під час проведення аналізу визначаються:

- стан фінансово-господарської діяльності підприємства, структура його балансу (задовільна чи незадовільна) та обґрунтованість визнання підприємства неплатоспроможним;
- тенденції щодо динаміки основних показників ефективності діяльності підприємства;
- можливість використання національних процедур для поліпшення

фінансово-господарського стану підприємства та виведення його з неплатоспроможного стану;

- наявність економічних ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [15, п.5 р.І].

Об'єкти судової економічної експертизи — це документи, котрі у своїй сукупності містять інформацію, яка формує предмет дослідження [16].

Отже, при проведенні судово – економічних експертиз щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, ознак дій з доведення до банкрутства, ознак дій з приховування банкрутства, об'єктами дослідження є, зокрема, фінансова звітність підприємства.

Основними джерелами інформації для проведення аналізу є:

- установчі документи підприємства (засновницький договір, статут), а також довідка про включення до ЄДРПОУ, свідоцтво про державну реєстрацію, реєстр власників акцій (за наявності);

- баланс підприємства (форма N 1), для суб'єктів малого підприємництва – форма N 1-м);

- звіт про фінансові результати (форма N 2, для суб'єктів малого підприємництва – форма N 2-м) ;

- звіт про рух грошових коштів (форма N 3);

- звіт про власний капітал (форма N 4);

- примітки до річної фінансової звітності ;

- звіт про наявність та рух основних фондів, амортизацію (знос) (форма N 1-ОЗ);

- обстеження технологічних інновацій промислового підприємства (форма N 1-інновація);

- звіт про фінансові результати і дебіторську та кредиторську заборгованість (форма N 1-Б);

- звіт з праці (форма N 1-ПВ);

- звіт про стан умов праці, пільги та компенсації за роботу зі шкідливими умовами праці (форма N 1-ПВ (умови праці));

- звіт про використання робочого часу (форма N 3-ПВ);

- звіт про виробництво промислової продукції (форма N 1П-НПП) ;

- інша інформація, необхідна для проведення аналізу та виявлення резервів виробництва [15, п.1 р.ІІ].

Метою ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства. Бухгалтерський облік є обов'язковим видом обліку, який ведеться підприємством [17, ч.1 ст.3].

Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку [17, ч.2 ст.3].

Оцінка змін фінансового стану підприємства здійснюється за попередні три календарні роки для формування загального уявлення та загальних тенденцій його розвитку. За результатами аналізу показників складається висновок про спрямованість змін та їх вплив на стан платоспроможності підприємства [15, п.2.1 р.ІІІ].

Аналіз показників фінансової звітності базується на одержанні відповідних коефіцієнтів і співвідношень, які характеризують різні аспекти діяльності суб'єкта господарювання. Та-

кий аналіз дає можливість користувачам цієї звітності оцінити фінансову стійкість підприємства, його ліквідність й ефективність діяльності, узагальнювати показники й порівнювати результати діяльності підприємства як у динаміці, так і з результатами діяльності інших підприємств. Це дає можливість побачити зміни у фінансовому стані й результатах діяльності підприємства й допомагає користувачам звітності визначити тенденції й структуру можливих змін, що у свою чергу може вказати зацікавленим особам на ризики й можливості, пов'язані з аналізованим підприємством.

Юридичні особи (крім банків та бюджетних установ), які зобов'язані подавати фінансову звітність згідно із законодавством, застосовують форми фінансової звітності, визначені Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності», затвердженим цим наказом, починаючи із звітності за I квартал 2013 року і в наступних звітних періодах [18, п.3].

Також слід зазначити, що відповідно до розділу III Методичних рекомендацій № 14 [12] звіт щодо проведення аналізу фінансово-господарської діяльності неплатоспроможного підприємства розроблений відповідно до Закону України № 2343–XII, Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 31.03.99 № 871, та інших нормативно-правових актів.

Таким чином, для забезпечення єдиного підходу та належного рівня якості аналізу фінансово-господарської діяльності неплатоспроможного підприємства, необхідно приведення Методичних рекомендацій щодо ви-

явлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства, затвердженими наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26 жовтня 2010 року № 1361) у відповідність до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності».

Для детального дослідження економічних показників підприємства у судовій експертизі застосовується Методика проведення судово-економічних експертиз з питань банкрутства, фіктивного банкрутства та доведення до банкрутства підприємств», зареєстровану в реєстрі методик проведення судових експертиз (реєстраційний номер 11.2.47).

Донедавна, в Україні не існувало процедури банкрутства фізичної особи, що не є підприємцем. Тобто, з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства з'явилась можливість визнавати банкрутом фізичну особу, що не є підприємцем.

Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства, боржник – юридична особа або фізична особа, у тому числі фізична особа – підприємець, неспроможна виконати свої грошові зобов'язання, строк виконання яких настав [7, ст.1].

Проведення у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника. [7, ч.1 ст.115].

Слід зазначити, що у кредитора відсутня можливість звертатися з заявою

про визнання фізичної особи банкрутом, що апріорі обмежує права кредиторів до боржника фізичної особи.

Боржник має право звернутися до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність у разі, якщо :

1) розмір прострочених зобов'язань боржника перед кредитором (кредиторами) становить не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;

2) боржник припинив погашення кредитів чи здійснення інших планових платежів у розмірі більше 50 відсотків місячних платежів за кожним з кредитних та інших зобов'язань упродовж двох місяців;

3) ухвалено постанову у виконавчому провадженні про відсутність у фізичної особи майна, на яке може бути звернено стягнення;

4) існують інші обставини, які підтверджують, що найближчим часом боржник не зможе виконати грошові зобов'язання чи здійснювати звичайні поточні платежі (загроза неплатоспроможності) [7, ч.2 ст.115].

До заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність додаються [7, ч.3 ст.116]:

1) довіреність чи інший документ, що засвідчує повноваження представника, якщо заяву підписано представником;

2) документи, що підтверджують наявність (відсутність) у боржника статусу фізичної особи – підприємця;

3) конкретизований список кредиторів і боржників із зазначенням загальної суми грошових вимог кредиторів (боржників), а також щодо кожного кредитора (боржника) – його імені або найменування, його місцезнаходження або місця проживання, ідентифіка-

ційного коду юридичної особи або реєстраційного номера облікової картки платника податків та номера паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), суми грошових вимог (загальної суми заборгованості, за основним зобов'язанням та суми неустойки (штрафу, пені) окремо), підстав виникнення зобов'язань, а також строку їх виконання згідно із законом або договором;

4) опис майна боржника, що належить йому на праві власності, із зазначенням місцезнаходження або місця зберігання майна;

5) копії документів, що підтверджують право власності боржника на майно;

6) перелік майна, що перебуває у заставі (іпотеці) або є обтяженим в інший спосіб, його місцезнаходження, вартість, а також інформація про кожного кредитора, на користь якого вчинено обтяження майна боржника, – ім'я або найменування, місцезнаходження або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи або реєстраційний номер облікової картки платника податків та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний контролюючий орган і мають відмітку в паспорті), сума грошових вимог, підстава виникнення зобов'язань, а також строк їх виконання згідно із законом або договором;

7) копії документів про вчинені боржником (протягом року до дня подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність) правочини щодо належного йому нерухомого майна, цінних паперів, часток у статутному капіталі, транспортних засобів та угоди на суму не менше 30 розмірів мінімальної заробітної плати;

8) відомості про всі наявні рахунки боржника (у тому числі депозитні рахунки), відкриті в банках та інших фінансово-кредитних установах в Україні та за кордоном, їх реквізити, із зазначенням сум грошових коштів на таких рахунках;

9) копія трудової книжки (за наявності);

10) відомості про роботодавця (роботодавців) боржника;

11) декларація про майновий стан боржника за формою, затвердженою державним органом з питань банкрутства;

12) докази авансування боржником на депозитний рахунок суду винагороди керуючому реструктуризацією за три місяці виконання повноважень;

13) інформація про наявність (відсутність) непогашеної судимості за економічні злочини;

14) інші документи, що підтверджують наявність підстав, визначених статтею 115 цього Кодексу.

Враховуючи складні економічні умови в Україні, на сьогодні, заборгованість фізичних осіб за споживчими кредитами та іпотекою зростає. Переважна частина цієї заборгованості виникла у зв'язку з неповерненням валютних кредитів, які були отримані українцями ще до 2014 року.

Справи про банкрутство розглядаються господарськими судами за місцем проживання фізичної особи.

Об'єктом дослідження економічної експертизи виступають документи бухгалтерського, податкового обліку і звітності; документи про економічну діяльність підприємств і організацій. [19]

Разом з документом про призначення експертизи (залучення експерта) експерту слід надати документи бухгалтерського та податкового обліку, які містять вихідні дані для вирішення поставлених питань. [20]

Отже, абсолютно новим є введення такого інституту, як банкрутство фізичної особи, що не є підприємцем. На сьогодні відсутня методика щодо визначення економічних ознак банкрута фізичної особи, що не є підприємцем.

Таким чином, дуже актуальними наразі є методологічне визначення об'єктів та послідовності проведення судовим експертом дослідження у справах про неплатоспроможність боржника – фізичної особи, боргові зобов'язання якої не пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності.

Висновки: Судово-економічна експертиза є інструментом підвищення ефективності та запобігання економічним зловживанням на етапі здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання та одним з доказів у економічних злочинах на етапі досудового чи судового розгляду.

На сьогодні, якісне розслідування кримінальних, господарських, цивільних справ щодо економічної злочинності потребує допомоги відповідних фахівців, експертів-економістів.

В судовій практиці виникає чимало питань, що потребують спеціальних знань, пов'язаних з аналізом фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання, з наявності ознак фіктивного банкрутства, ознак дій з доведення до банкрутства, ознак дій з приховування банкрутства у справах про банкрутство.

Доцільність призначення судово-економічної експертизи обумовлена спеціальними знаннями експерта щодо дослідження фінансової звітності, бухгалтерських документів, які мають інформацію про обставини справи, що підлягають дослідженню у суді та допомагають суду в прийнятті об'єктивних, обґрунтованих рішень.

Тому актуальним є застосування судово-економічної експертизи як одного із джерел доказів у злочинах у сфері господарської діяльності.

Враховуючи прийнятий Кодекс України з процедур банкрутства та запровадження процедур банкрутства фізичної особи, що не є підприємцем, необхідно розробити методикку щодо визначення об'єктів та послідовності проведення судовим експертом дослідження у справах про неплатоспроможність боржника – фізичної особи, боргові зобов'язання якої не пов'язані із здійсненням нею підприємницької діяльності.

З метою забезпечення єдиного підходу та для забезпечення належного рівня якості аналізу фінансово-господарської діяльності неплатоспроможного підприємства, необхідно приведення Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до

банкрутства, затвердженими наказом Міністерства економіки України від 19 січня 2006 року № 14 (у редакції наказу Міністерства економіки України від 26 жовтня 2010 року № 1361) у відповідність до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лучко М. Економічна експертиза : теорія, методологія та організація. Монографія. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 308 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> (дата звернення: 17.06.2022).
3. Питома вага підприємств, які отримали збиток, у загальній кількості підприємств, за видами економічної діяльності у розрізі регіонів за 2014–2020 роки / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. «Експрес-випуск» 25.05.2021р. / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/05/62.pdf>.
5. Поляков Б. М. Право неспроможності (банкрутства) в Україні: підручник / Б. М. Поляков. – Київ.: Ін Юре, 2011. – 560 с.
6. Кравченко О.О. Динаміка банкрутства підприємств та рівень безробіття // Молодий вчений. 2017. №3(43). С.691-697.
7. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19> (дата звернення: 15.06.2022).
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-III>

rada.gov.ua/go/2341-14 (дата звернення: 16.06.2022).

9. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2019 рік. / офіційний веб-портал «Судова влада України». URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19 (дата звернення: 17.06.2022).

10. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2020 рік / офіційний веб-портал «Судова влада України» URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/tabli_2020 (дата звернення: 17.06.2022).

11. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2019 році / офіційний веб-портал «Судова влада України». URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2019.pdf (дата звернення: 17.06.2022).

12. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2020 році / офіційний веб-портал «Судова влада України». URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2020.pdf (дата звернення: 17.06.2022).

13. Постанова Верховного Суду від 14 квітня 2021 у справі №904/1693/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96483387>.

14. Про затвердження Порядку проведення аналізу фінансово-господарського стану суб'єктів господарювання щодо наявності ознак фіктивного банкрутства, доведення до банкрутства, приховування стійкої фінансової неспроможності, незаконних дій у разі банкрутства: Наказ Міністерства юстиції України від 10.09.2020 № 3105/5 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0872-20> (дата звернення: 17.06.2022).

15. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Мінекономіки від 19.01.2006 № 14 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0014665-06> (дата звернення: 15.06.2022).

rada.gov.ua/go/v0014665-06 (дата звернення: 15.06.2022).

16. Хомутенко О. В., Кудряшова С.В. Про предмет і об'єкт судової економічної експертизи // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2010. – Вип. 10. – С. 553-561.

17. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14> (дата звернення: 15.06.2022).

18. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0336-13> (дата звернення: 17.06.2022).

19. «Методи, способи та прийоми, які використовуються при проведенні судово-економічних експертиз». Міністерство юстиції України. ДНДІСЕ.- реєстраційний код 11.0.08.- 2003.- рішення про державну реєстрацію 03.03.2010р.

20. «Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» (затверджено Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998р. №53/5) // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 16.06.2022).

REFERENCES:

1. Luchko M. (2021) Ekonomichna ekspertyza: teoriya, metodolohiya ta orhanizatsiya [Economic expertise: theory, methodology and organization]; Monohrafiia – Monograph. Ternopil. 308 [in Ukrainian].

2. Gospodarski kodeks Ukraïni [Economic Code of Ukraine]. (n.d). zakon.rada.gov.ua Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/436-15> [in Ukrainian].

3. Pytoma vaga pidpriumstv, yaki otrymaly zbytok, u zagalnii kilkosti pidpriumstv, za

vydany ekonomichnoi diialnosti u rozrizi re- gionov za 201-2020 roky [The share of enter- prises that suffered a loss in the total number of enterprises, by type of economic activity by region for 2014–2020]. (n.d). www.ukrstat.gov.ua Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].

4. «Ekspress- vypusk» 25.05.2021 [«Ex- press issue» 25.05.2021]. (n.d). www.ukrstat.gov.ua Retrieved from : [http://www.ukrstat.gov.ua/express/ expr2021 / 05 / 62.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/05/62.pdf) [in Ukrainian].

5. Polyakov, B.M. (2011). Pravo nespro- moznosti bankrutstva v Ukraïni ([The right of insolvency (bankruptcy) in Ukraine]. Kyiv: In Ure [in Ukrainian].

6. Kravchenko O.O. (2017) Dynamika bankrutstva pidpriemstv ta riven bezrobit- tia [The dynamics of enterprise bankruptcy and unemployment level]. *Molodyi vchenyi-Young scientist*, 3(43), 691-697 [in Ukrainian].

7. Kodeks Ukraïni z protsedur bankrut- stva [Code of Ukraine on Bankruptcy Proce- dures]. (n.d). zakon.rada.gov.ua Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/ go/2597-19](https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19) [in Ukrainian].

8. Kryminalnyi kodeks Ukraïni [Crimi- nal Code of Ukraine]. (n.d). zakon.rada.gov.ua Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/ go/2341-14](https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14) [in Ukrainian].

9. Analitycyni tablytsi shchodo stanu zdi- isnennia pravosyddia za 2019 rik [Analytical tables on the state of justice in 2019]. (n.d). court.gov.ua Retrieved from [https://court.gov. ua/inshe/sudova_ statystyka / analit_ tabl_19](https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/analit_tabl_19) [in Ukrainian].

10. Analitycyni tablytsi shchodo stanu zdiisnennia pravosyddia za 2020 rik [Ana- lytical tables on the state of justice in 2020]. (n.d). court.gov.ua Retrieved from [https:// court.gov.ua/inshe/sudova_ statystyka / tab- li_2020](https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/tabli_2020) [in Ukrainian].

11. Oyliad danykh pro stan zdiisnennia pravosyddia u 2019 rotsi [Review of data on the state of justice in 2019]. (n.d). court.gov.ua Retrieved from <https://court.gov.ua/us->

[erfiles/media/new_folder_for_uploads/main_ site/ogl_2019.pdf](https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2019.pdf) [in Ukrainian].

12. Oyliad danykh pro stan zdiisnennia pravosyddia u 2020 rotsi [Review of data on the state of justice in 2020]. (n.d). court.gov.ua Retrieved from [https://court.gov.ua/us- erfiles/media/new_folder_for_uploads/main_ site/ogl_2020.pdf](https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/main_site/ogl_2020.pdf) [in Ukrainian].

13. Postanova Verkhovnoho Sudu [Reso- lution of the Supreme Court]. (2021, April 14), (vols. 904 /1693/19). Retrieved from: [https:// reyestr.court.gov.ua/ Review / 96483387](https://reyestr.court.gov.ua/Review/96483387) [in Ukrainian]

14. Nakaz Ministerstva yustytsii Ukraini «Pro zatverdzhennja Porjadku provedennia analizu finansovo-gospodarskogo stanu syb- iektiv gospodariuvannia shchodo naiavnosti oznak fiktyvnogo bankrutstva, dovedennia do bankrutstva, prykhovyvannia stiikoi fi- nansovoi nespromoznosti, nezakonnykh dii u razi bankrutstva» [Order of the Ministry of Justice of Ukraine «On approval of the Proce- dure for analyzing the financial and economic condition of economic entities for signs of fic- titious bankruptcy, bankruptcy, concealment of persistent financial insolvency, illegal ac- tions in case of bankruptcy»]. (n.d). zakon.rada.gov.ua Retrieved from [https://zakon. rada.gov.ua/go/z0872-20](https://zakon.rada.gov.ua/go/z0872-20) [in Ukrainian].

15. Nakaz Minekonomiky «Pro zat- verdzhennja Metodychni rekomendatsii shchodo vyjavlennia oznak neplatospromoznosti pidpriemstva ta oznak dii z pry- khovyvannia bankrutstva, fiktyvnogo bankrut- stva chy dovedennia do bankrutstva» [Order of the Ministry of Economy «On approval of Methodical recommendations for identifying signs of insolvency of the enterprise and signs of actions to conceal bankruptcy, fictitious bankruptcy or bankruptcy»]. (n.d). zakon.rada.gov.ua Retrieved from [https://zakon. rada.gov.ua/go/v0014665-06](https://zakon.rada.gov.ua/go/v0014665-06) [in Ukrainian].

16. Khomutenko, O.V., Kudryashova, S.V. (2010). Pro predmet i obekt sudovoi eco- nomichnoi ekspertyzy [On the subject and object of forensic economic examination]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kry- minalistyky – Theory and practice of foren-*

sic science and criminology, 10, 553-561. [in Ukrainian].

17. Zakon Ukraini «Pro bukhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini» [The law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine»] (n.d). zakon.rada.gov.ua Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14> [in Ukrainian].

18. Nakaz Ministerstva finansiv Ukraini «Pro zatverdzhennia Natsionalnogo polozhennia (standartu) bukhalterskogo obliku 1 «Zagalni vymogy do finansovo] zvitnosti» [Order of the Ministry of Finance of Ukraine «On approval of the National Regulation (Standard) of Accounting 1 «General requirements for financial reporting]. (n.d). zakon.

rada.gov.ua Retrieved from URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0336-13> [in Ukrainian].

19. Metody, sposoby ta pryioimy, yaki vykorystovuie pry provedenni sudovo-ekonomichynji ekspertyz [«Methods, methods and techniques used in forensic economic examinations.»] [in Ukrainian].

20. «Naukovo-metodichni rekomendacii z pitan' pidgotovki ta priznachennja sudovih ekspertiz ta ekspertnih doslidzhen'» [«Scientific and methodological recommendations for the preparation and appointment of forensic examinations and expert research»]. (n.d). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text t> [in Ukrainian].